

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ПРИЙНЯТТЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ**ETHICAL STANDARDS OF JUDICIAL DECISION-MAKING**

**Кернякевич-Танасійчук Ю.В., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри судочинства**

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

**Шинкарук Я.І., к.ю.н.,
професор кафедри теорії та історії держави і права**

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Стаття присвячена дослідженню етичних стандартів прийняття судових рішень. Встановлено, що важливу роль у прийнятті справедливого судового рішення відіграють не лише процесуальні норми, але й етичні стандарти, яких повинен дотримуватися суддя у процесі його ухвалення, що у свою чергу є запорукою забезпечення високого рівня довіри суспільства до судової влади. Визначено поняття «судового рішення» як одного з ключових інститутів усіх без винятку процесуальних галузей права, наголошено на його соціальному значенні. Проаналізовано існуючі підходи до розуміння категорій «етика», «етика судова», «етичні стандарти поведінки суддів».

Досліджено джерела закріплення етичних стандартів поведінки суддів як на національному, так і міжнародному рівнях. Так, відповідні етичні стандарти поведінки суддів відображені на національному рівні в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», Кодексі суддівської етики, а також опосередковано передбачені у вигляді окремих норм-принципів, які мають етичний характер у процесуальних законах. Проаналізовано міжнародні етичні стандарти поведінки суддів заслугують, які містяться у «Бангалорських принципах поведінки суддів».

Закцентовано увагу на тому, що на кожній стадії судового розгляду, у тому числі у процесі прийняття судових рішень суддя повинен дотримуватися етичних норм поведінки, іншими словами – етичних стандартів.

Зроблено висновок, про доцільність віднесення до найважливіших етичних стандартів поведінки у процесі прийняття судових рішень – незалежності та об'єктивності, що забезпечується шляхом повного, всебічного та об'єктивного розгляду судової справи та з'ясування істини у справі. Одночасно запропоновано в якості етичних стандартів прийняття судових рішень також розглядати: чесність та непідкупність, компетентність та старанність, постійне поглиблення своїх знань та вдосконалення практичних навичок, тактовність, ввічливість, повагу до учасників судового процесу та інших осіб тощо.

Ключові слова: судове рішення, прийняття судового рішення, етика судова, етичні стандарти поведінки суддів, етичні стандарти прийняття судового рішення.

The article is devoted to the study of ethical standards of judicial decision-making. It has been established that not only procedural norms play an important role in the adoption of a fair court decision, but also ethical standards that a judge must adhere to in the process of its adoption, which in turn is a guarantee of ensuring a high level of public trust in the judiciary.

The concept of "court decision" is defined as one of the key institutions of all procedural branches of law, without exception, and its social significance is emphasized. The existing approaches to understanding the categories "ethics", "judicial ethics", "ethical standards of judges' behavior" are analyzed.

The sources of establishing the ethical standards of judges' behavior at both the national and international levels have been studied. Thus, the relevant ethical standards of judges' behavior are reflected at the national level in the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges", the Code of Judicial Ethics, and are also indirectly provided for in the form of separate norms-principles that have an ethical nature in procedural laws. The international ethical standards of the conduct of judges deserve to be analyzed, which are contained in the "Bangalore Principles of the Conduct of Judges".

Attention is focused on the fact that at each stage of the trial, including in the process of making court decisions, the judge must adhere to ethical norms of behavior, in other words, ethical standards.

It was concluded that the most important ethical standards of behavior in the process of making judicial decisions are independence and objectivity, which is ensured by a full, comprehensive and objective review of the court case and finding out the truth in the case. At the same time, it is proposed to consider the following as ethical standards of judicial decision-making: honesty and incorruptibility, competence and diligence, constant deepening of one's knowledge and improvement of practical skills, tact, politeness, respect for participants in the judicial process and other persons, etc.

Key words: court decision, making a court decision, judicial ethics, ethical standards of the behavior of judges, ethical standards of making a court decision.

Конституцією України у статті 55 передбачено, що: «права і свободи людини і громадянина захищаються судом» [1], що є не лише закріпленням права на судовий захист, а важливою гарантією забезпечення ефективної реалізації, охорони та захисту у разі порушення інших, у тому числі конституційних, прав і свобод людини і громадянина.

Очевидно, що судовий захист втілюється у життя органами судової влади внаслідок здійснення ними правосуддя, за результатами якого приймаються судові рішення, від якості яких залежить не лише ступінь ефективності судового захисту конкретного порушеного права, але й рівень довіри всього суспільства до органів, уповноважених чинити судочинство.

Як зазначають Л. Г. Удовика та В. В. Новоселова: «Довіра до судової влади – це складне, комплексне явище, котре має соціальну, етичну, культурно-цивілізаційну,

психологічну, когнітивну, правову природу; відображає сприйняття і ставлення суспільства, соціальної групи, індивіда до діяльності органів судової влади, судових рішень; сформоване на основі оцінки її діяльності й переконаності в істинності і правильності професійних, етичних, соціально-психологічних дій суддів, правосудності їхніх рішень та є добровільним свідомо-позитивним ставленням, моральною або дієвою підтримкою судової влади нині та в майбутньому [2, с. 138].

Відтак важливу роль у прийнятті справедливого судового рішення відіграють етичні норми, яких повинен дотримуватися суддя у процесі його ухвалення, що у свою чергу є запорукою забезпечення високого рівня довіри суспільства до судової влади.

При цьому, слід зауважити, що дослідження процесу ухвалення судового рішення загалом та встановлення етичних стандартів його прийняття зокрема є неможли-

вим без першочергового окреслення дефініції поняття «судове рішення» та визначення його правової природи.

У Юридичній енциклопедії поняття «судове рішення» тлумачиться у широкому та вузькому розуміннях. Так, «у широкому значенні – це акт судового розгляду справи будь-якого виду провадження. Це може бути як саме рішення, так і висновок (Конституційного Суду України), вирок (у кримінальному процесі), постанова, ухвала, окрема ухвала тощо (у кримінальному, адміністративному, цивільному та господарському процесах)... У вузькому значенні – рішення суду як акт правосуддя у конституційному, цивільному і господарському судочинстві» [3, с. 707], а також в адміністративному судочинстві (відповідно до чинного Кодексу адміністративного судочинства України).

За твердженням Г. В. Фазикош: «Судове рішення – це родово(універсальне) поняття, що означає акт-рішення суду, яким вирішується судова справа по суті, а також процесуальні питання, що стосуються руху справи, та інші питання у межах юрисдикційних повноважень суду» [4, с. 13].

Більше того, судове рішення прийнято одночасно розглядати як: «акт державного примусу; акт владного підтвердження правовідносин; акт правозастосування; юридичний факт; логічний силогізм; правозахисний акт; акт виховання; процесуальний документ; акт правосуддя; акт державної влади тощо» [5, с. 79].

Як бачимо, судове рішення передусім є одним з ключових інститутів усіх без винятку процесуальних галузей права.

Водночас, як справедливо підкреслює Г. В. Фазикош: «... було б неправильно сьогодні обмежуватися лише процесуальним ракурсом сприйняття судового рішення. По-перше, сама процесуальна наука вивела цей феномен за її межі. По-друге, соціальне значення судового рішення об'єктивно змінилося, що обумовлено загальною переорієнтацією суспільства на принципово інші цінності – цінності правової держави. Як відомо, в основі теоретичної конструкції правової держави лежить ідея верховенства права, практична реалізація якої обґрунтовано пов'язується з діяльністю судів. Безпосередній внесок суддів у цей процес полягає у тому, що вони формулюють у своїх рішеннях основні принципи (складові) верховенства права і водночас застосовують їх, тим самим практично забезпечують їх утвердження» [4, с. 13].

Відтак, «судове рішення – це процесуальний інститут та водночас особливий соціально-правовий феномен, який уособлює певні базові характеристики відповідного суспільства та є правовим засобом виконання судом його основного соціального призначення (його соціальних цілей)» [4, с. 14].

Виходячи з того, що «механізм прийняття судового рішення традиційно розглядається в якості складової частини механізму правозастосування. Як і будь яка правозастосовна діяльність компетентного органу, ухвалення судового рішення становить певну систему дій...» [6, с. 36]. Очевидно, що процес прийняття судового рішення повинен не лише регламентуватися нормами процесуального законодавства, але, враховуючи соціальне значення самого судового рішення, вкрай важливим є дотримання правил судової етики при його прийнятті.

Під поняттям «етика» розуміється: 1) учення про мораль, духовність та їх роль у суспільстві; 2) система духовних норм та правил поведінки, мораль певної суспільної чи професійної групи [7, с. 367].

Натомість «етика судова – це вид професійної етики, що становить сукупність норм поведінки учасників кримінального, цивільного чи інших видів судочинства. Етика судова – це також наука, вчення про моральні засади, норми професійної діяльності суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів. Досліджує моральні основи процесуальних норм, а також моральні шляхи застосування процесуальних норм у розслідуванні кримінальних справ, судовому

розгляді кримінальних, цивільних та інших справ. Процесуальний закон визначає форму і зміст провадження у справі, а етика судова – моральну основу діяльності, поведінки судді, прокурора, слідчого, адвоката. Ці засади тісно пов'язані між собою» [8, с. 367].

З точки зору О. Овсяннікової: «під суддівською етикою треба розуміти певну систему базових принципів регламентації поведінки суддів у судовому засіданні, в суді та позасудової поведінки, які побудовані з урахуванням особливостей професійної діяльності судді та створені для підтримки суддівських стандартів, діють об'єктивно і незалежно з метою збільшення значущості наявних правових норм та правил поведінки для суддів» [9, с. 196].

З огляду на вищезазначене, «судді належить поводитися бездоганно як під час судового розгляду, так і поза судовим процесом, як у суді, так і поза судом, у своєму публічному та приватному житті» [10, с. 105].

Таким чином, на кожній стадії судового розгляду, зокрема, у процесі прийняття судових рішень (як процесуального характеру, якими забезпечується рух справи, так і тих, якими завершується розгляд справи по суті) суддя повинен дотримуватися етичних норм поведінки, іншими словами – етичних стандартів.

Як справедливо зазначають А. М. Бірюкова та І. Д. Кондратова: «Етичні стандарти діяльності суддів (стандарти суддівської етики) доцільно визначати як систему універсальних норм, цінностей, правил і формул, що орієнтують суддів у виборі моделі їх поведінки за конкретних обставин з урахуванням особистих уявлень про мораль, етику судової діяльності, ідеали правосуддя та значущість професійного статусу судді в суспільстві» [11, с. 27].

Відповідні етичні стандарти поведінки суддів відображені на національному рівні в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [12], Кодексі суддівської етики [13] тощо.

Так, ст. 58 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» безпосередньо встановлює, що: «Питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України» [12]. Зі свого боку Кодекс суддівської етики крім загальних положень містить норми, що регулюють поведінку судді під час здійснення правосуддя (розділ II), а розділ III регламентує позасудову поведінку судді.

Більше того, «багато процесуальних норм, у тому числі основоположних, зокрема вимоги всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, незалежності суддів і підкорення їх тільки закону, забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист і презумпція невинності, забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність, на недоторканність житла, поважання гідності особи, невтручання в її особисте і сімейне життя, забезпечення свободи особи від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів тощо, мають яскраво виражений моральний аспект, що посилює їх дію» [8, с. 367–368], а також наділені етичним забарвленням.

«До основних універсальних міжнародних стандартів діяльності суддів належать Основні принципи незалежності судових органів, прийняті сьомим Конгресом ООН з профілактики злочинності і поведіння з правопорушниками у 1985 р. та схвалені резолюціями № 40/32 та 40/146 від 29 листопада 1985 р. та 13 грудня 1985 р. Генеральної Асамблеї ООН, а також Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної ради ООН № 2006/23 від 27 липня 2006 р. До європейських стандартів суддівської поведінки належать Європейська хартія про закон «Про статус суддів», схвалена 10 липня 1998 р., Рекомендація Rec (81)7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя, а також Рекомендація CM/Rec (2010)12 щодо суддів: незалеж-

ність, ефективність та обов'язки, схвалена Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. До стандартів поведінки суддів також варто віднести Загальну (універсальну) хартію судді, схвалену Міжнародною асоціацією суддів 17 листопада 1999 р., Європейський статут судді, затверджений асамблеєю Європейської асоціації суддів 20 березня 1993 р., а також висновки Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи, зокрема Висновок № 3 (2002) «Про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної з посадою поведінки та неупередженості» від 19 листопада 2002 р.» [9, с. 197].

На особливу увагу в частині закріплення етичних стандартів поведінки суддів заслуговують «Бангалорські принципи поведінки суддів», якими встановлюється, що поведінка суддів повинна відповідати наступним критеріям: «1) незалежність судових органів, яка є передумовою забезпечення правопорядку та основною гарантією справедливого вирішення справи в суді; 2) об'єктивність судді, яка проявляється не тільки у змісті винесеного рішення, а й в усіх процесуальних діях, що супроводжують його прийняття; 3) чесність та непідкупність; 4) дотримання етичних норм; 5) рівність, яка проявляється у забезпеченні рівного ставлення до всіх сторін судового засідання; 6) компетентність та старанність» [14].

Як слушно зауважує В. С. Бліхар: «Встановити істину і винести справедливе рішення – основний обов'язок судді і разом із тим найважче завдання. Щодо постановки справедливого рішення, то судова практика вказує на те, що більшість рішень суду визнаються справедливими лише однією зі сторін. Інша сторона судового спору, що прогнала

процес, не вважає рішення справедливим. Тому серед основних критеріїв визначення справедливості рішення є його обґрунтованість, тобто відповідність висновків, покладених в основу рішення, вироку суду, постанови чи ухвали, фактичним обставинам справи, якщо останні знайшли своє підтвердження в судовому засіданні» [15, с. 59].

Тому, у контексті прийняття судових рішень до найважливіших етичних стандартів поведінки судді доцільно віднести незалежність та об'єктивність, що забезпечується шляхом повного, всебічного та об'єктивного розгляду судової справи та з'ясування істини у справі.

Окрім того, враховуючи факт, що «судове рішення будь-якої інстанції повинно відповідати низці вимог, зокрема, щодо правосудності, своєчасності, вмотивованості, чіткої та чистої мови, доступності стилю судового рішення» [16, с. 34], а сам процес підготовки до написання судових рішень включає в себе кілька етапів: від збору інформації, побудови аргументів до мотивування позиції суду, цілком справедливим видається в якості етичних стандартів прийняття судових рішень також розглядати: чесність та непідкупність, компетентність та старанність, постійне поглиблення своїх знань та вдосконалення практичних навичок, тактовність, ввічливість, повагу до учасників судового процесу та інших осіб тощо. Наведений перелік відповідних етичних стандартів априорі не може бути вичерпним, бо професія судді є однією з найбільш відповідальних, тому судді повинні бути наділені не лише високим рівнем професійної підготовки, але й володіти відповідними моральними якостями, над удосконаленням яких слід працювати протягом усього життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 12.06.2023).
2. Удовика Л. Г., Новоселова В. В. Природа і зміст довіри до судової влади в Україні крізь призму світового досвіду. *Юридичний вісник*. 2021. № 4. С. 127-142.
3. Штефан М. Й., Шишкін В. І. Судове рішення. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5. С. 707-709.
4. Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві. К.: Ваіте, 2016. 206 с.
5. Фазикош Г. В. Сутність і юридична природа судового рішення в цивільному та кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 5(3). С. 77-80.
6. Прохоров П. А. Порядок ухвалення судових рішень у цивільному процесі України. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021. 234 с.
7. Етика. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. Т. 2. С. 367.
8. Шибіко В. П. Етика судова. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. Т. 2. С. 367–368.
9. Овсяннікова О. О. Професійна етика суддів та працівників суду як чинник, що впливає на формування громадської думки. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 196–200.
10. Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О. БУТИ СУДДЕЮ. Київ, 2015. 216 с.
11. Бірюкова А. М., Кондратова І. Д. Етичні стандарти діяльності судді: поняття та роль. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. № 91. 2021. С. 21–29.
12. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 12.06.2023).
13. Про затвердження Кодексу суддівської етики: Рішення XI чергового з'їзду суддів України від 22.02.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text> (дата звернення: 12.06.2023).
14. Бангалорські принципи поведінки суддів. Схвалені резолюцією № 2006/23 Економічної та соціальної ради ООН від 26.07.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text (дата звернення: 12.06.2023).
15. Професійна етика юриста : навчально-методичний посібник (у схемах) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 108 с.
16. Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. К.: 2016. 226 с.